

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4



No 6

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati



74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982



Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 290 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 25-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori

Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi

Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH

Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya

Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.



MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda	20
Muxiddin Kalonov	
"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish	24
Muhammadiyeva Maftuna	
Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati	27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash.....	31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Перспективы развития средств размещения в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана.....	40
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari	49
To'irov Yunus Alamovich	
Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari.....	55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish.....	62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati.....	67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich	
Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi.....	71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich	
Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlar.....	76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya.....	81
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar	86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari.....	93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov	
Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....	97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov	
Sociological Assessment of Migration Processes	102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli	
Current issues of business management in the context of digitalization of the economy	112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich	
Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ.....	118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли	



Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	125
Abirkulova SohbiJamol	
Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System (Using the Example of Uzbekistan)	130
Bakhrom Nomazov	
Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy.....	142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli	
O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli	148
Eshmirzayev Faruddin Ilhomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi	
Agroklastarlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish	155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li	
Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing Innovation Processes in Commercial Banks	160
Juraev K. T.	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish	164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda solliqlarning roli va ahamiyati.....	169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili.....	175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna	
Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubi-yatini takomillashtirish..	181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li	
The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry (Case Study: Uzbekistan).....	187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna	
Tadbirkorlik tavakkalchiligini sug'urtalash tizimi.....	192
Sabirova Asal Shuhratovna	
Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region	196
Shakhzod Zokhidov	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida iqtisodiy salohiyatni boshqarish	202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna	
Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari.....	207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich	
Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari	211
Nasimov Shavkat Vasiyevich	
O'zbekistonda banklararo raqobat.....	219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna	
O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish	225
Nasirxodjayeva Dilafuz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich	
Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari	229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov	
Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati.....	233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich	



Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari.....	237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich	
Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari.....	241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich	
Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlarini yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari.....	245
Xidirov Alimardon Dagarovich	
The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English	248
Nilufar Turdiyeva	
Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati	252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li	
Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi	256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev	
Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации	260
Каюмова Паризода	
Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari...	266
G. I. Abdulxamidova	
Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива	272
Shahzad Zokhidov	
Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise	275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich	
Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан	282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи	



BUXORO VILOYATIDA SAVDO XIZMATLARI RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH USLUBIYATINI TAKOMILLASHTIRISH

UO'K:339.138

Raxmatov Akmal Anvar o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, mustaqil tadqiqotchi



Annotatsiya: Maqolada savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash bo'yicha tadqiqot natijalari yoritib berilgan. Buxoro viloyatida sohada faoliyat yurituvchi iqtisodiy subyektlarda ko'rsatilayotgan savdo xizmatlarining raqobatbardoshligi tadqiqot gipotezasiga asoslanib savdo muhiti, tovar va xizmatlarning xarid afzalligi hamda do'konning ichki muhitiga taalluqli bo'lgan mezonlar orqali baholangan. muallif yondashuviga asoslanib savdo xizmatlari ko'rsatishda asoslanib Buxoro viloyatida qo'shimcha xaridorlarni keng jalb qilishga urg'u berish, savdoning merchendayzing texnologiyasini rivojlantirish taklif qilingan.

Kalit so'zlar: savdo xizmatlari, raqobatbardoshlik, savdo muhiti, xarid afzalligi, raqobat ko'pburchagi, Laykert shkalasi, Sterjess formulasi, statistik guruhlash.

Abstract: The article highlights the results of a study on the assessment of the competitiveness of trade services in the Bukhara region. Based on the hypothesis of the study, was assessed according the competitiveness of trade services provided by economic entities operating in the Bukhara region to criteria related to the trading environment, consumer preferences for goods and services, as well as the internal environment of the store. Based on the author's approach to the provision of trade services, it is proposed to develop a technology for merchandising trade and attracting additional customers.

Key words: trading services, competitiveness, trading environment, purchase value, competitiveness polygon, Likert scale, Sturges formula, statistical grouping.

Аннотация: В статье освещаются результаты исследования по оценке конкурентоспособности торговых услуг Бухарской области. основанной на на основе гипотезе исследования конкурентоспособность торговых услуг, оказываемых экономическими субъектами, осуществляющими деятельность в Бухарской области, оценивалась по критериям, касающимся торговой среды, покупательского предпочтения товаров и услуг, а также внутренней среды магазина. На основе авторском подходе к оказанию торговых услуг, предложено разработать технологию мерчендайзинга торговли и привлечение дополнительных покупателей.

Ключевые слова: торговые услуги, конкурентоспособность, торговая среда, ценность покупки, многоугольник конкурентоспособности, шкала Лайкерта, формула Стерджесса, статистическая группировка.

KIRISH

Mamlakatimizda savdo xizmatlarining rivojlanishi bilan bir qatorda iste'molchi xulq-atvorining o'zgarishi, xaridorlar tomonidan tovarlarning sifati va assortimentiga hamda ko'rsatilayotgan savdo xizmatlariga bo'lgan talabining tobora ortib borish tendensiyasi kuzatilmoqda. Bu borada savdo mexanizmlarini yanada takomillashtirish, tovarlar bozorida sog'lom raqobat muhitini rivojlantirish, xaridorlarga qo'shimcha savdo xizmatlarini taklif etish orqali ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirish va takroriy xaridini rag'batlantirish, shuningdek, tadbirkorlik subyektlari faoliyatining samaradorligini oshirish va harajatlarini kamaytirish, ular tomonidan ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning raqobatbardoshligini ta'minlash uchun shart-sharoitlar yaratilmoqda. Shu bilan birga raqobatbardoshlikning o'ziga xos jihatlari, ta'sir darajasi, harakteri, boshqa tarmoqlarga nisbatan turlicha ekanligi, bozor faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarga kompleks ta'sir ko'rsatishini nazarda tutilganda hamda savdo sohasida faoliyat yurituvchi subyektlarining raqobatbardoshlik omillarini tadqiq etish ular uchun nafaqat tashqi bozorda, balki ichki bozorda ham raqobatbardoshligini oshirishning lozim.



MAVZU BO'YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

Xorijlik olimlardan Xorijlik olimlardan M.Meskon, M.Albert, F.Xeodurilarning fikriga ko'ra, "...raqobatbardoshlik iste'molchilarni jalb qilish va ularni saqlab qolish imkoniyatini ifoda etadi. Bunda eng asosiy masala harajatlarni raqobatchi korxona darajasida saqlab qolishdir. Shuningdek, raqobatbardoshlik tovar narxi va iste'molchining ushbu tovardan olishi mumkin bo'lgan nafiligi o'rtasidagi o'zaro uyg'unlik hamdir" [1].

P.Druker raqobatbardoshlik masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlarida tadbirkorlik faoliyatiga keng urg'u berilgan bo'lib, "...tadbirkorlik faoliyatining asosiy maqsadi foyda olish hisoblanadi. tadbirkor qancha ko'p foyda olsa u iste'molchilarga shuncha yaxshi xizmat ko'rsatishni, sifatli mahsulotlar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yadi. Natijada u boshqa ishtirokchilariga nisbatan raqobatbardosh hisoblanadi" [2].

I.N.Gerchikova tomonidan berilgan tarifda tovar va korxona raqobatbardoshligini umumlashtirishga harakat qilingan. "...korxona va tovar raqobatbardoshligi o'zaro yaxlit va bir-birini to'ldiruvchi hisoblanadi. Korxonaning bozorda raqobatlasha olish qobiliyati uning tovari raqobatbardoshligiga va korxona tomonidan raqobat kurashiga ta'sir ko'rsatish maqsadidagi qo'llaydigan usullari majmuidan iboratdir" [3].

K.M.Ibodovning ilmiy-uslubiy ishlarida korxona yoki tadbirkorlik subyektlarining raqobatbardoshligini baholash uslubiyati kengaytirilgan marketing kompleksi asosida takomillashtirilgan bo'lib, xizmatlar raqobatbardoshligini oshirish "...xizmat ko'rsatish jarayonini mijozlarning individual xohish-istaklari negizida takomillashtirishga ko'p jihatdan bog'liq" [4] ekanligi ko'rsatib o'tilgan.

U.N.Normurodov tadqiqotlarida raqobatbardoshlik chakana savdo korxonasi darajasida ko'rib chiqilgan bo'lib, bu tushunchaga – "...raqobatchilarga nisbatan chakana savdo xizmatlari ko'rsatuvchi iqtisodiy subyektning aholi uchun qulay joylashishi, savdo maydonining qulay va zamonaviy sotish usullariga mos jihozlanganligi, tovarlar assortimentlarini mo'l-ko'lligi hamda xaridorlarga tovarlarni vaqt birligida malakali xodimlar tomonidan sifatli savdo servisi ko'rsatish orqali ko'proq sotishga va yuqori foydaga erishishidagi ustunligi" [5] sifatida ta'rif berilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda induksiya va deduksiya, guruhlash, mantiqiy tahlil usullardan foydalanilgan. Tadqiqot natijalarini umumiy yaxlit tarzda ifodalash maqsadida jadval va rasmlardan foydalanilgan. Tadqiqot gipotezasi savdo xizmatlari raqobatbardoshlik darajasini Leykert shkalasining "yuqori", o'rtachadan yuqori", "o'rtacha", "o'rtachadan past" va "past" bo'lgan oraliqlarida baholash asosida ishonchlilik darajasini oshirish mumkinligiga asoslanadi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Savdo sohasi subyektlarining raqobat imkoniyati, milliy yoki hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda yuqori darajadagi savdo xizmatlari ko'rsatish asosida iste'molni qondirishda muhim hisoblanadi. ma'lumki, savdo xizmatlari sohasi raqobatbardoshligi eng avvalo iste'molchilarni yuqori sifatli mahsulotlar va savdo xizmatlariga bo'lgan talablarini qondirish qobiliyatidir. Savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholashda quyidagi ketma-ketlikka rioya qilish lozim:

- mezonlarni tanlash va ularni baholash;
- mezonlarning ahamiyatlilik darajasini aniqlash;

umumlashtirilgan raqobatbardoshlik indeksini hisoblab chiqish.

Savdo xizmatlari sohasi raqobatbardoshligining muhim mezonlari bu – real ehtiyojlarni qondirish darajasi bo'lib, bu raqobatchilarning iste'molchilar uchun taklif etayotgan turli xildagi jozibadorlik mezonlaridan iborat. Tadqiqotimiz davomida savdo xizmatlari sohasi raqobatbardoshligini savdo korxornalarining muhiti, ichki muhiti, tovarlar va xizmatlarning xarid afzalligi kesimida baholash amalga oshirildi.

Savdo muhiti bilan bog'liq omillar, avvalo savdoni amalga oshirish bilan bog'liq barcha jarayonlar, ushbu jarayonlar amalga oshirishini rag'batlantiruvchi makon va zamon xususiyatlari hisoblanadi. Mazkur ko'rsatkich doirasida biz savdo do'konining "...joylashishi, mijozlarning xabardorlik darajasi, savdo xodimlari tomonidan yetkazilayotgan ma'lumotlarning ishonchlilik darajasi, transport imkoniyatlarining mavjudligi, do'konning ish rejimi hamda do'konning xizmat ko'rsatish davomiyligini" [6] asosiy mezonlar sifatida tanlab oldik.

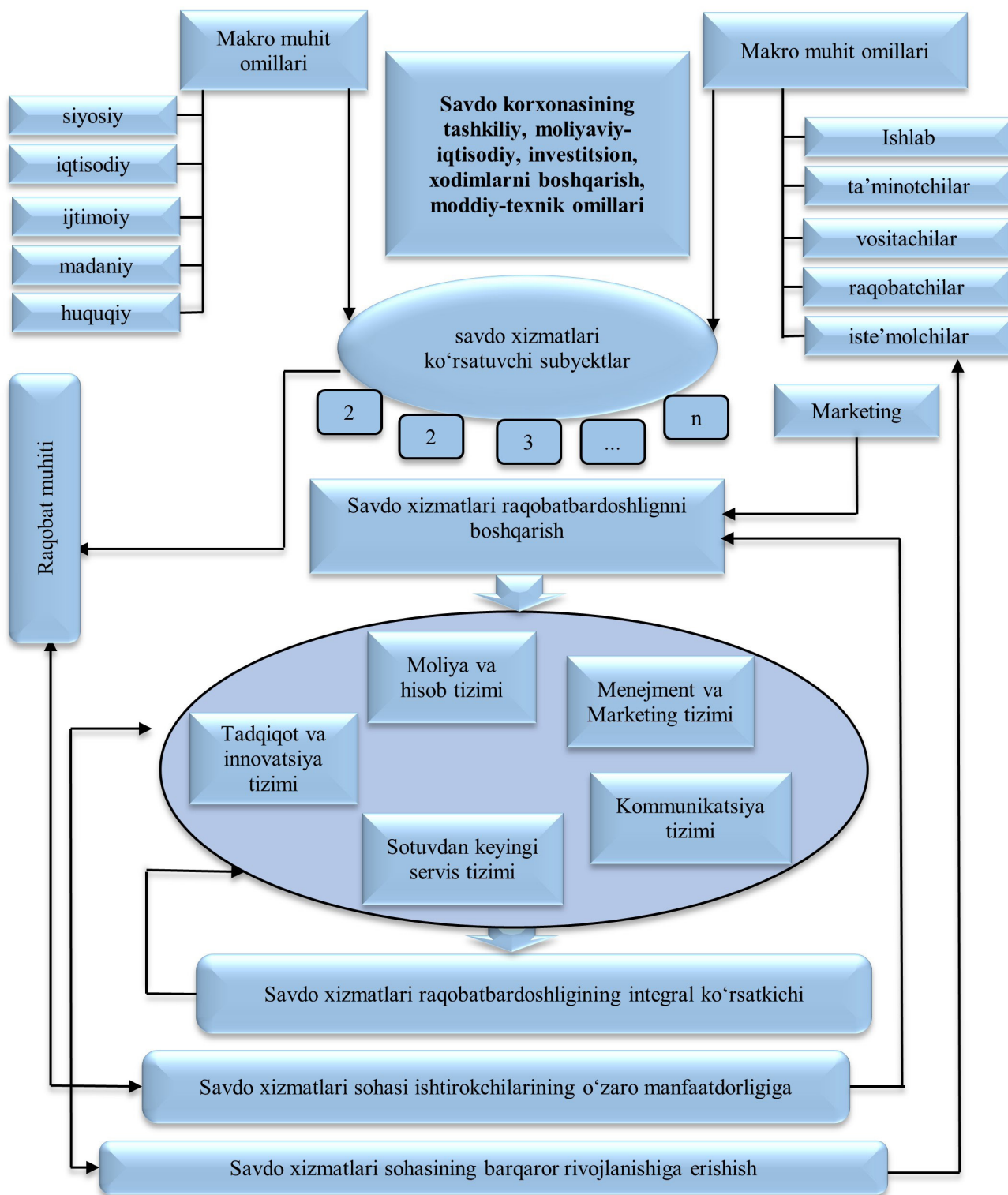
Tovar va xizmatlarning xarid afzalligi ko'rsatkichi bo'yicha xodimlarning savdo madaniyati darajasi, tovarlarning narx darajasi, tovar assortimentining yangilanish darajasi, do'konda ko'rsatilayotgan savdo xizmatlari sifati, savdo xizmatlaridan foydalanishni rad etishi, savdo xizmatlaridan foydalanish tajribasi, iste'molchilarning tashrif davomiyligi va tovarlarning sifat darajasi asosiy mezon sifatida tanlab olindi.

Savdo xizmatlari ko'rsatuvchi subyektlarning ichki muhiti ham o'ziga xos raqobat ustunligi hisoblanib, mazkur ko'rsatkich bo'yicha raqobatbardoshlik mezonlari sifatida do'konning ichki ekomuhiti, kassa zonasining



jihozlanish darajasi, savdo zalida tovarlarning joylashtirish darajasi, tovarlarning sifat darajasi, do'konning ichki intereri va bezatilish darajasi tanlab olindi.

Savdo korxonasining raqobatbardoshlik darajasini ta'minlash uni miqdoriy jihatdan baholash zarurligini anglatadi. Raqobatbardoshlikni miqdor jihatdan baholash sohaning samarali ishlashini, ko'zda tutilgan barcha chora-tadbirlarni to'g'ri amalga oshirilayotganligidan dalolat beradi. Savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash jarayoni raqobatbardoshlikni boshqarish modelida aks etadi (1-rasm).



1-rasm: Savdo xizmatlari raqobatbardoshligini boshqarish modeli

Taklif etilayotgan integral ko'rsatkich savdo xizmatlari ko'rsatish bilan bog'liq sifat ko'rsatkichlarini o'z ichiga olib, faoliyatning turli bosqichlarida raqobatbardoshlikni iste'molchilar nuqtai nazaridan hamda qo'shimcha



xizmatlar ko'rsatish bilan bog'liq mezonlar asosida baholash imkonini beradi. Savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash jarayonini quyidagi ketma-ketlikda amalga oshiriladi:

- Raqobatbardoshlik mezonlarini tanlash;
- Mezonlarning va ahamiyatlilik darajasini belgilash;
- Mezon ko'rsatkichlarni hisoblash va yakuniy integral qiymatni aniqlash.

Tadqiqotda savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash Laykert shkalasi bo'yicha 10 ballik tizimda baholandi. Mezonlarning ahamiyatlilik darajasi ishlab chiqilgan tadqiqot so'rovnoma asosida aniqlandi (1-jadval).

1-jadval: Savdo xizmatlari raqobatbardoshligi mezonlari va ularning ahamiyatlilik darajasi

Raqobatbardoshlik ko'rsatkichi	Mezonlar P_i	Mezonlarning ahamiyatlilik darajasi (W_i)
Savdo muhiti	savdo do'konining joylashishi	0,30
	mijozlarning xabardorlik darajasi	0,73
	savdo xodimlari tomonidan yetkazilayotgan ma'lumotlarning ishonchlilik darajasi	0,33
	transport imkoniyatlarining mavjudligi	0,38
	do'konning ish rejimi	0,18
	do'konning xizmat ko'rsatish davomiyligi	0,17
Do'konning ichki muhiti	do'konning ichki ekomuhamiti	0,97
	kassa zonasining jihozlanish darajasi	0,86
	savdo zalida tovarlarning joylashtirish darajasi	0,25
	tovarlarning sifat darajasi	0,09
	do'konning ichki intereri va bezatilish darajasi	0,21
Tovar va xizmatlarning xarid afzalligi	do'konda xodimlarning savdo madaniyati darajasi	0,72
	tovarlarning narx darajasi	0,62
	tovar assortimentining yangilanish darajasi	0,89
	do'konda ko'rsatilayotgan savdo xizmatlari sifati	0,35
	savdo xizmatlaridan foydalanishni rad etishi	0,81
	savdo xizmatlaridan foydalanish tajribasi	0,57
	xaridorlarning tashrif davomiyligi	0,71
	tovarlarning sifat darajasi	0,41

Har bir guruh bo'yicha raqobatbardoshlikning umumlashgan ko'rsatkichi mezonning ahamiyatlilik darajasini hisobga olgan holda hisoblab chiqiladi:

$$R_i = \sum_{i=1}^n P_i W_i$$

bu yerda R_i – savdo xizmatlari ko'rsatuvchi korxonaning i-ko'rsatkich bo'yicha raqobatbardoshligi; W_i – mezonning ahamiyatlilik darajasi.

Savdo xizmatlari ko'rsatuvchi subyektlarning raqobatbardoshligining iyentegral ko'rsatkichi R_{int} quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$R_{int} = R_{sm} + R_{im} + R_{xa}$$

bu yerda R_i – raqobatbardoshlikning integral ko'rsatkichi, R_{sm} – savdo muhiti aks ettiruvchi mezonlarning integral ko'rsatkichi; R_{im} – savdo korxonasining ichki muhiti ifodalovchi mezonlarning integral ko'rsatkichi; R_{xa} – tovar va xizmatlarning xarid afzalligini aks ettiruvchi mezonlarning integral ko'rsatkichi.



Tadqiqot so'rovnoma asosida to'plangan ma'lumotlar asosida Buxoro viloyatidagi 17 ta savdo xizmatlari ko'rsatuvchi subyektlar tanlov asosida tahlil qilindi va raqobatbardoshlik darajasiga baho berildi. Hisoblash ishlari 2-jadvalda keltirilgan:

2-jadval: Buxoro viloyatidagi savdo xizmatlari ko'rsatuvchi subyektlar raqobatbardoshlik darajasi

№	Savdo xizmatlari ko'rsatuvchi subyektlar	Rsm	Rim	Rxa	Rint
1.	"Азия-Центр"	3,9	9,5	4,5	17,9
2.	"Бие-Нур"	11,5	14,4	10,6	36,5
3.	"Рузимурод"	19,4	19,9	36,4	75,6
4.	"Мухаммад" КК	17,6	23,0	31,4	71,9
5.	"Azamat"	6,5	13,2	50,1	69,8
6.	"РАЪНО-94" ХК	4,2	5,5	17,8	27,5
7.	"САЙФИДДИН БОХОРИЙ"	19,4	10,6	40,9	70,9
8.	"Seven"	13,7	10,1	29,0	52,8
9.	"Maxmud"	7,3	11,2	36,2	54,8
10.	"Жасур"	13,1	23,2	20,7	57,0
11.	"Куй дарвоза"	1,9	10,7	36,8	49,3
12.	"Arzon"	20,1	6,1	25,8	52,0
13.	"BELAYA BEROZKA"	10,5	22,5	35,4	68,5
14.	"Смау" савдо уйи	1,3	19,7	19,4	40,4
15.	"Хумо"	11,3	15,8	19,4	46,6
16.	"Самрад"	5,1	23,2	48,0	76,3
17.	"Гарни"	16,1	23,8	41,3	81,1
Mezonlarning umumiy qiymati		183,0	262,4	503,7	949,0

Endi ushbu savdo subyektlarini raqobatbardoshlik darajasiga ko'ra guruhlaymiz. Guruhlar sonini Sterjess formulasiga asoslanib hisoblaymiz:

$$n = 1 + 3,322 \times \log N$$

bu yerda n – guruhlar soni, N – guruhlanayotgan savdo korxonalari soni.

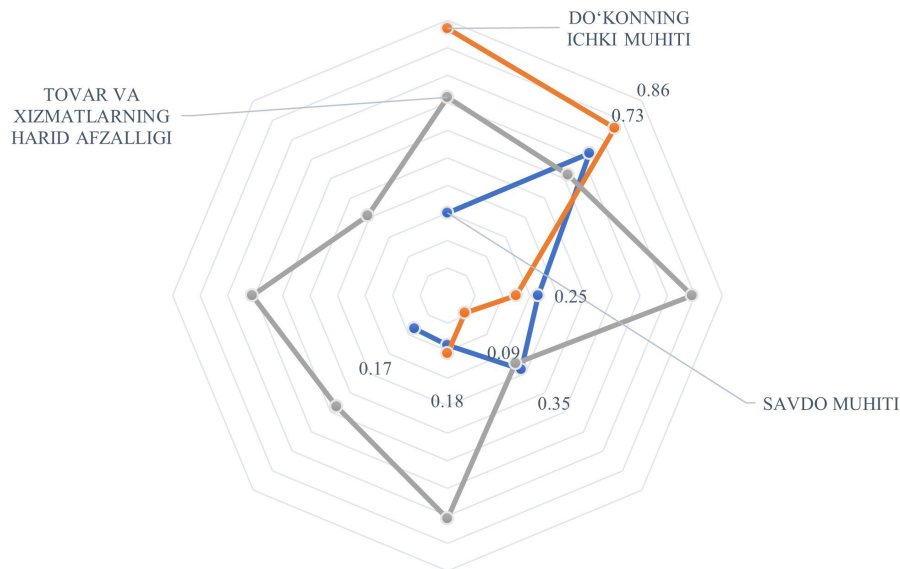
$$n = 1 + 3,322 \times \log 17 \approx 5$$

Demak, 2-jadvalda tahlil qilingan korxonalarni shartli ravishda 5 ta guruhga, ya'ni raqobatbardoshlik darajasi "yuqori", "o'rtachadan yuqori", "o'rtacha", "o'rtachadan past" va "past" bo'lgan guruhlariga ajratamiz:

3-jadval: Buxoro viloyatidagi savdo xizmatlari ko'rsatuvchi subyektlar raqobatbardoshlik darajasiga ko'ra guruhlanishi

Guruhlar	Raqobatbardoshlik darajasi	Guruh intervali, ball	Savdo korxonalari
1-guruh	"past"	17,9-30,5	1, 6
2-guruh	"o'rtachadan past"	30,6-43,1	2, 14
3-guruh	"o'rtacha"	43,2-55,7	8, 9, 11, 12, 15.
4-guruh	"o'rtachadan yuqori"	55,8-68,3	10, 13
5-guruh	"yuqori"	68,4-81,1	3, 4, 5, 7, 16, 17

Tahlillar Buxoro viloyatida savdo xizmatlarining raqobatbardoshlik darajasi tovar va xizmatlarning xarid afzalligi mezoniga ko'ra yuqori ekanligini, shu bilan birga savdo muhiti mezoniga ko'ra integral ko'rsatkichni savdo do'konining joylashishi, do'konning ish rejimi va do'konning xizmat ko'rsatish davomiyligi yo'nalishlarida rivojlantirish zarurligini ko'rsatdi. Buni Buxoro viloyati bo'yicha savdo xizmatlari raqobatbardoshlik mezonlarining "raqobat ko'pburchagi" orqali qiyosiy tahlil qilishimiz mumkin (2-rasm).



2-rasm: Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligining “raqobat ko’pburchagi”

2-rasmdan ko’rinib ko’rinib turibdiki, tahlil qilingan savdo korxonalarining raqobatbardoshlik pozitsiyasi mijozlarning xabardorlik darajasi, do’konda xodimlarning savdo madaniyati darajasi, tovar assortimentining yangilanish darajasi, savdo xizmatlaridan foydalanishni rad etishi, xaridorlarning tashrif davomiyligiga ko’ra belgilanmoqda. Buning natijasida, mijozlarning qoniqqanlik darajasiga erishilgan. O’tkazilgan tadqiqotlar natijalariga asoslanib, Buxoro viloyati savdo xizmatlari sohasi raqobat ustunligining “eng zaif” yo’nalishlari do’koning ish rejimi, do’konning xizmat ko’rsatish davomiyligi, tovarlarning sifat darajasi va do’konning ichki intereri va bezatilish darajasida kuzatilgan. Bunga asoslanib mazkur mezonlarni yanada rivojlantirish kelgusida nafaqat savdo xizmatlari sifatni yaxshilaydi, balki raqobatbardoshlikni ham mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil natijalariga asoslanib, Buxoro viloyatidagi raqobatbardoshlik darajasi “yuqori” baholangan savdo xizmatlari ko’rsatuvchi subyektlarda ichki muhit mezonlariga bog’liq ekanligini ko’rsatdi.

Tahlil qilingan “Azamat” savdo korxonasida savdo xizmatlarining xarid afzalligi “yuqori”, “Seven” va “Maxmud” savdo korxonalarida qo’shimcha savdo xizmatlarining sifati yuqori darajada tashkil etilgan, “Arzon” supermarketida esa servis muhiti yuqori darajada tashkil etilgan.

Raqobatbardoshlik darajasi baholangan savdo xizmatlari ko’rsatuvchi subyektlarining 11,8% i (2 ta) “past”, 11,8%i (2 ta), “o’rtachadan past”, 29,4%i (5 ta) “o’rtacha”, 11,8% (2 ta) “o’rtachadan yuqori” va 35,3%i (6 ta) “yuqori” ko’rsatkichga ega.

Raqobatbardoshlik darajasi “past” bo’lgan savdo subyektlarida tovar va xizmatlarning xarid afzalligi sezilarli darajada past ekanligi, asosan kundalik ehtiyoj va oziq-ovqat mahsulotlari bilan savdo qilishi aniqlandi. Yuqoridagilarga asoslanib Buxoro viloyatida xaridorlarni keng jalb qilishda savdoning merchendayzing texnologiyasini rivojlantirishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Основы менеджмента. / Майкл Х.Мескон, Майкл Альберт, Франклин Хедоури; [пер. с англ.]. - 3-е изд. - Москва [и др.]: Вильямс, 2007. - 665 с.
2. Друкер, П. Ф. Энциклопедия менеджмента. : Пер. с англ. – М.: Издательский дом. “Вильямс”, 2004. – 432 с.
3. Герчикова И.Н. Международное коммерческое дело. Учебник/Герчикова И.Н. - М.: ЮНИТИ, Банки и биржи, 1996. – 501 с.
4. K.M.Ibodov. Restoran xizmatlari sohasi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) diss.avtoreferat: 08.00.05: 08.00.11/Ibodov Kamoliddin Mamatqulovich. -08.00.05:08.00.11. S.: Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, 2022. – 52 b.
5. U.N.Normurodov. O’zbekistonda savdo korxonalari raqobatbardoshligi va iqtisodiy samaradorligini oshirish. Iqtisodiyot fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Samarqand 2022 y. –58 b.
6. Ibodov, K. (2022). Restoran xizmatlari sohasi raqobatbardoshligini baholash uslubi-yatini kengaytirilgan marketing kompleksi (7P’S) va mijozlarning qoniqqanlik indeksi (CSI) asosida takomillashtirish. IQTISODIYOT VA TA’LIM, 23(1), 173–180. <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/369>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

